

## Az emberré lett Igétől az inkluzív nyelvig<sup>1</sup>

Isten Fiának megtestesülésétől fogva Isten még teljesebb és szorosabb kapcsolatot létesített az emberrel. A II. vatikáni zsinat lelkipásztori konstitúciója szerint az Egyház éppen ebből a felelősségből, Istennek az egész emberiség iránti felelősségéből kapott és vállalt el valamit: „Az az öröm és remény, az a szomorúság és gond, amelyet a mi korunkban az emberek, különösen a szegények és a szenvedők éreznek, öröme és reménye, szomorúsága és gondja Krisztus tanítványainak is. Nincs igazán olyan igazán emberi érzés, mely szívükben visszhangra ne találna.”<sup>2</sup>

Nekünk, az idő és a tér korlátai között feszülőknél izgalmas, egyesek szerint fölösleges beleélni magunkat az örökkévaló Isten gondolataiba. Hitünk szerint Istennek nem volt szüksége arra, hogy teremtsen, még kevésbé, hogy emberré legyen. A teremtéstörténetet dramatizáló irodalmi művek sokszor túlságosan idegen, elfogadhatatlanul önelégült Istent állítanak elénk. A Biblia Istene azonban nem ilyen. A szabadnak teremtett angyalok és emberek lázadására számításra kellett. Mégsem akarta meg nem történné tenni a vele is szembeforduló ember teremtését. Az engedelmség megtagadására adott válasza a szeretet üdvöndje lett, és elvállalta a megtestesülés kalandjának minden következményét.

„A Fiú megtestesülése: motiváció és minta az inkulturációra” – írta *Pedro Arrupe SJ* általános elöljáróként a Jézus Társaságának szóló levelében. – „Elsődleges motiváció és tökéletes minta. Épp azért, mert így tett, képes az egyház beletestülni oly bensőségesen és oly élő módon minden kultúrába önnön értékeivel gazdagítva és felajánlva Krisztus egyetlen megváltó áldozatát, üzenetét és egy új élet forrását. Ezekből az értékekből egy sem maradhat ki; valamennyit kultiválni és asszimilálni kell.

A Fiú sátrat vert közöttünk azért, hogy valódi ember, a Názáreti Jézus lett mindazokkal a korlátokkal, ami együtt jár az emberi léttel. A megtestesülést olyan szövegekörnyezet kísérte, ami azt okozza, hogy az üdvösség ökonómiája ellentmondásos jegyeket visel magán, amelyek első látásra kizárják egymást: *egyetemességet* és *partikularitást*. Az Isten individuumként lép be a történelembe, de transzcendenssé tesz minden partikularitást az üdvözítés folyamatában. Húsvéti dicsőségében az egész teremtés újjászületik, mert emberré válása mintegy az emberlét reális családi történetével teljes mértékben belekerült egy *adott helyre, korba, kultúrába*.

Minden kor embere abban a kontextusban és közösségben lép kapcsolatba az Igével, amelyben él, és amely kulturális képződménybe Krisztus is belép. Mikor egy közösség megnyílik a Jóhír befogadására, miközben ugyanakkor megőrzi kulturális azonosságát, egyházi beilleszkedése autentikusabb és az Egyház is több értékkel gazdagodik általa. A Krisztus életében való közös osztozás is egy pontja valamennyi kultúra testvéri találkozásának.”<sup>3</sup>

## Az Ige testté lett és közöttünk lakott

A negyedik evangélium szerzője Jézus Krisztus eredetét Istenben találja meg: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő volt kezdetben Istennél. Minden őáltala lett, és nélküle semmi sem lett, ami lett... A világban volt, a világ őáltala lett, mégsem ismerte föl a világ... Az Ige testté lett és közöttünk lakott.” (Jn 1,1-14). A magát kinyilatkoztató Istent az a titok veszi körül, amelyet az Egyház az isteni élet egységében létező személyek háromságának tanával fejez ki. Jézusban, az Igében a kinyilatkoztató Isten létének teljességét jelenti ki. A kijelentő és az, akit kijelent, egymásba ölelkeznek és egynek bizonyulnak a Szentlélek szeretetében is. Mivel az Ige az őt kijelentőt Atyának nevezi, Ő tehát a Fiú. A Fiú emberré lett, de János minden kétséget kizáróan így fogalmaz: hússá lett. Emberként kapcsolódott bele a

<sup>1</sup> A szerző Az inkulturáció és nyelvi dimenziója, az inkluzív nyelv című szakdolgozatának részlete. A teljes munka a kinyilatkoztatás és a régi, illetve az új evangelizálás összefüggéseiről szól. A részlet kiválasztása és átdolgozása folyóiratunk számára a szerző munkája.

<sup>2</sup> GS 1

<sup>3</sup> Epistola de inculturatione, in ARSJ, XVII/ II, (1978). 268.

történelemben, és a történelem ideje ettől fogva számít az Úr idejének („anno Domini”).

A Názáreti Jézus létének kezdetéről a szinoptikusok közül ketten nemzetségtáblák összeállításával is tudósítanak. Máté Ábrahámmal kezd, Dávidon, Júda királyainak során át Józsefíg, a Jézust világra hozó Mária férjéig vezeti le Jézus őseit: mert célja a zsidóknak megígért Messiás bemutatása. Lukács csak a harmadik fejezetben, Jézus megkeresztelkedésének leírása után iktatja be az Ádámgig (Jézus az egész emberiség megváltója!) visszavezetett nemzetségtáblát. Az Ige, akiről a hitvallásban valljuk, hogy Isten az Istentől, Világosság a Világosságtól, elképesztő egyszerűséggel simulat bele az emberi történelemben, a két nemzetségtábla egyazon láncszemékként.

Isten testté lett Igéje mint gyermek gögicsélt, mint bármelyik csecsemő. Anyanyelvén beszélni is valószínűleg édesanyjától tanult. Tizenkét éves korában a jeruzsálemi templomban elemében érezve magát ezen a nyelven adott válaszával döbbsentette meg az őt három napja „bánkódva keresőket”.

A felnőtt Jézus közvetlen környezete, a gondosan kiválasztott Tizenkettő sem bizonyult eleinte igazán nagy egyéniségek csoportjának. Nem sokat értettek az evangéliumból, kicsinyesen kezelték a dolgokat, féltékenykedtek egymásra, önmagukat nagyra tartották, hivatalokban reménykedtek Jézus eljövendő uralmában. Közéjük tartozott Júdas, aki már a pénz kezelésében sem volt feddhetetlen. A kertben mindnyájan elfutottak, Péter „nem is ismerte” azt az embert...

Ha azt keressük, kik voltak Jézus legnyitottabb hallgatói, Annára, Simeonra, Lázárra, Máriára és Mártára, a „vamosokra és bűnösökre”, a hűséges asszonyokra, samaritánusokra, pogányokra bukkanunk a gyarlóságuk ellenére Jézus által kiválasztott Tizenkettő csoportja mellett. Isten ebbe a környezetbe küldte el Igéjét, ilyen emberek képviselte emberi társadalomnak adta oda „egyszülött Fiát, hogy aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen” (Jn 3,16). Nem tudott volna ennél megfelelőbb fogadtatást előkészíteni számára? Az Igének valóban szembesülnie kellett azzal, hogy „tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be” (Jn 1, 11).

A választott nép mellett azonban Isten párbeszédet kezdeményezett minden emberrel, akik már részesednek a teremtéskor megkezdődő „egység misztériumában”<sup>4</sup>. A föltámadt Krisztus tanítványai hisznek abban, hogy a húsvét fénye beragyogja az egész emberiség történelmét, és minden embert, minden kultúrát érint, azokat is, akik nem hisznek Krisztusban, sőt, azokat is, akiket lelkiismeretük akadályoz abban, hogy higgyenek benne. *Az egyház a mai világban* című konstitúció azt állítja a húsvéti misztériumról, hogy „nemcsak a hívőkre vonatkozik, hanem minden jó szándékú emberre is, akiknek szívében láthatatlan módon működik a kegyelem. Mivel Krisztus mindenkiért meghalt, és mivel az embernek valójában csak egy végső hivatása van, mégpedig az isteni, vallanunk kell, hogy a Szentlélek mindenkinek módot ad arra – Isten tudja, miképpen –, hogy ebben a húsvéti misztériumban részesedjék” (GS 22).

A párbeszéd, amelyet Isten az emberekkel folytat, lényegében arra irányul, hogy általa az emberek ráébredjenek önazonosságukra. Erről a párbeszédéről szólva mondta II. János Pál Madrasban a nem keresztény vallások vezetőihez intézett beszédében<sup>5</sup>, hogy „a dialógus által jelenlévővé tesszük Istent körünkben; mert amikor a dialógusban megnyílunk egymás felé, megnyílunk az Isten felé is”. A párbeszéd megismerteti Isten jelenlétét minden kultúrában, és segíti, hogy az evangélium kovászkként járja át a kultúrát művelő emberek szívében.

Isten munkája az emberi történelemben fölismerhető. A párbeszéd még nem ért véget. Újabb és újabb módját fogjuk megtalálni annak is, hogy egyszerre zsugorodó és táguló világunkat ilyen szemmel pásztázzuk végig. Hogy megismerjük és egyre inkább megértsük a számunkra még földerítetlen értékeket. Az embereket, akiknek célja a miénkkel azonos: az Istenben való élet.

### **Minden hátrányos helyzetű csoport**

Az evangélium hirdetésére kapott feladat mindig új kihívások elé állítja az Egyházat: a „minden teremtmény” sorába feltétlenül beletartoznak a szegények, a más valláshoz, más kultúrához tartozó felnövekvő vagy felnőtt emberek, akik azonos kultúrába tartozva is kétneműek (nem csak örökletes tulajdonságaikban, hanem neveltetésükben is különbözőek), és egymást követő nemzedékek tagjai. Ahogyan az európai ember hajlamos (volt) kultúráján első hallásra szinte

<sup>4</sup> II. János Pál beszéde Assisiben, a világ imnapján [1986. október 27.] in Acta Apostolica Sedis 79 (1987) 865-871.

<sup>5</sup> AAS 78 (1986) 769.

mindig saját kultúráját érteni, belénk gyökereztet/ték azt is, hogy kultúrán az emberemlékezet óta Isten akarata szerintinek vélt patriarkális kultúrát értsük. Az Egyház egyes tagjai évezredek óta ráéreztek ezekre a hátrányos megkülönböztetésekre és előítéletekre. Ezeknek a keresztény „prófétáknak” fájt, hogy Jézus követőinek magatartása sokszor nem igazodott a Mesteréhez, a változások tempója nagyon lassú, és még éppen csak megkezdődött a helytelen struktúrák föltérképezése. Isten eredeti elgondolása az volt, hogy a nő és a férfi kapcsolatát a kölcsönös szeretet, tisztelet és az egyenrangúság jellemezze, és a valóság ebben a tekintetben nagyon elmarad a kívánatostól. Az Európán kívüli missziós munka tanulságait időben és térben egyaránt közelebbről tanulmányozhatjuk, ha ki-ki kísérletképpen egy adott időszakon át megpróbálja a másik nem szemével nézni, fülével hallgatni keresztény szertartásainkat. Erre azért volna szükség, mert a nőkkel szemben tanúsított előítéletek a különböző kultúrákban különböző módon jelentkeznek, ám az mégis szinte az egész világra jellemző, hogy a férfiak nehezen fogadják el a nők *emberi* mivoltát. Ha szembesítik őket ezzel a ténnyel, a válasz jó esetben csodálkozás és értetlenség. A nők hátrányos megkülönböztetése mégis egyetemes tény. Létezik olyan szegénység és elnyomás, ami speciálisan csak a nőket sújtja. Mindezeket a megállapításokat egy tisztán férfiakból álló testület, *Jézus Társaságának 34. általános rendgyűlése* foglalta írásba, külön fejezetet szentelve ennek a tárgynak.<sup>6</sup>

A patriarkális kultúra, bennfoglaltan az inkulturációt előkészítő teológia is akkor tenné meg a maga kopernikuszi fordulatát, ha elkezdene figyelni a nők tapasztalataira. Ahogyan lassacskán világossá vált és válik, hogy a távoli kultúrájú népek alanyi jogon illetékesek saját kultúrájuk fennmaradásában és az evangélium inkulturációjában, az sem várathat tovább magára, hogy az egyes kultúrákon belül a kultúra minden rétegében a nők is hallassák hangjukat, érvényesítsék érdekeiket, vessék be „talentumaikat”. Csak ezen a módon érhető el a férfiak jóindulatú, de leereszkedő magatartásának, uralkodási tendenciáinak a megfékezése, annak a tévedésnek a leleplezése, amely szerint férfiak illetékesek annak eldöntésében is, mi hiányzik a nőknek, mi segíti elő igazán az ő helyzetüket.

II. János Pál pápa szintén fölismerte ezt az ellentmondást, több buzdításában és levelében (MD, FC, CL stb.) foglalkozott a nők helyzetével, és olyan igazságokra is rámutatott, amelyekkel kapcsolatban meg kellett jegyeznie, hogy azok csak lassan és nehezen találnak majd utat az emberek – férfiak és nők – szívébe (MD 25).

A feminista teológia létjogosultságát ma már nehéz kétségbe vonni. Egyfajta inkulturációs igyekezetnek is felfoghatjuk azzal a céllal, hogy az Istenről való beszéd (írás) a kétnemű ember szájából „sztereóban” valóságosabban visszhangozza, illetve írja le az ember Istenre adott reflexióit. A női szemmel szemügyre vett valóságok a kultúra vagy többek között a teológia területén a nemi különbségekből adódó hátrányok földolgozására sürgetnek. Isten nem csak a férfiaké, hiszen Isten sem férfi, sem nő; a nők nem csupán gyermekek szülése által üdvözülhetnek, ahogyan századokon át leegyszerűsítve interpretálták az 1Tim 2,13-15-öt. A Pápai Bibliikus Bizottság is elismeri (lábjegyzetben részletezve, hány pozitív, hány negatív és hány tartózkodó szavazat mellett), hogy „a feminista egzegézisnek számos pozitív mellékhatása van. Létrejötté óta a nők aktívabban vesznek részt az egzegétikai kutatásban. Gyakran a férfiaknál jobban sikerült észrevenniük a nők jelenlétét, jelentőségét és szerepét a Szentírásban, a kereszténység kezdeti történetében és az Egyházban. Annak a modern kulturális látóköri alapján, amely nagyobb figyelmet szentel a nő méltóságának és szerepének mind a társadalomban, mind az Egyházban, új kérdéseket teszünk fel a bibliai szövegnek. Ezek új felfedezésekre adnak alkalmat. A női érzékenység talál és kijavít olyan elterjedt értelmezéseket, amelyek célzatosak és arra irányulnak, hogy igazolják a férfiak uralmát a nők felett.

Ami az Ószövetséget illeti, különféle tanulmányok fáradoztak azon, hogy a benne meglévő istenképet jobban megértsük. A Biblia Istene nem valamilyen patriarkális gondolkodásmód vetülete. Isten Atya, de egyúttal a gyengédség és az anyai szeretet Istene is.”<sup>7</sup> Isten ábrázolásaiban ez az igazság azonban igen ritkán jelenik meg, tekintettel arra is, hogy a megfoghatatlan, a láthatatlan ábrázolása amúgy is problematikus. Mégsem akadályozta meg ez a művészeket abban, hogy Istent szinte kivétel nélkül mindig férfinak, férfiasnak ábrázolják.

<sup>6</sup> Küldetésünk, A Jézus Társasága 34. Általános Rendgyűlésének dokumentumai, 1996,150-155.

<sup>7</sup> Szentírásmagyarázat az Egyházban, 40.

Ennek ellensúlyozására a feminista teológusok közül néhányan, például *Teresa Berger*<sup>8</sup> azt igyekeznek kimutatni, hogy például az ázsiai, afrikai emberekként ábrázolt Szent Család, keresztre feszített filippínó-Krisztus stb. mintájára nem számítana szentségtörésnek a jászolba helyezett lánycsecsemő, keresztre feszített női Krisztus-ábrázolás sem. Mivel Jézusnak vagy édesanyjának történetiségét a legelszántabb ateisták sem vonhatják kétségbe, ezek a törekvések nem szerencsések. Nem azáltal lesz a kereszténység vagy az evangélium egy-egy egzotikus kultúra saját kincsévé, ha Jézus Krisztust vagy Szűz Máriát ázsiaiak, észak- vagy dél-amerikai, esetleg afrikai bennszülöttnek ábrázolják, mert ennél sokkal valóságosabb és megalapozottabb joga van hozzá. Az ilyen idézőjelbe kényszerített inkulturáció nem tesz jó szolgálatot a nők számára „honosított” evangéliumnak vagy evangelizálásnak sem. Sokkal elemibb, ősi és természetesebb ennél a nők joga a teljes evangélium minden igazságához.

Az apai és anyai szeretettel szerető Isten ábrázolását mégis sokkal inkább szorgalmazni kellene. A mai technika és művészet számára nem jelenthet ez problémát. Helyes kiindulású és a maga nemében forradalmian új erre vonatkozóan például Rembrandt egyik kísérlete: festményén az „anya” elé boruló tékozló fiút szülőjének két keze öleli magához. A két kéz, amely a kép előterében sajátos hangsúlyt kap, szemmel láthatóan különbözik egymástól: az egyik olyan, mint egy férfié, a másik pedig női kézre hasonlít.

### **Az inkluzív nyelv az inkulturáció sajátos nyelvi dimenziója**

A dolgozat címében szereplő „inkluzív” jelző a feminista teológiából való. Értelmezését a szakterület egyik nagyjának, Elisabeth Schüssler-Fiorenzának egy, az Egyházfórumban is megjelent prágai beszédét felhasználva kísérlem meg. A legtöbb (európai) nyelvnek még a nyelvtana is „hímnemű” (személyes névmások stb.). Az anyanyelvüket tanuló nők hamar hozzászoknak, hogy magukat másodrangú teremtményeknek tekintsék, hiszen a beszédben csakis mellékszereplők lehetnek. Ha egy társaságban nők között akár egyetlen férfi is akad, lengyelül például többes szám alanyesetben már nem használható a nőnemű verzió. (Ezer nő között van tehát egy férfi, és úgy kell őket nevezni, hogy „az urak”). Ezt a „kyriocentrikus” nyelvet kísérli meg elemezni a feminista nyelvtudomány és a hermeneutika egy inkluzív nyelv születése érdekében. Nem pusztán leírja ennek a beszédmódnak a sajátosságait, hanem értékelésére, egyúttal megváltoztatására is törekszik.<sup>9</sup>

Nők minden korban és minden emberi kultúrában jelen voltak és vannak, magától értetődően, *mint a levegő*. A világ számos részén különféle intenzitással és hangerővel hallatják a hangjukat az emberi kultúrának a másneműekkel egyenértékű alkotóiként és hasznélvezőiként. Ez azonban nem mindenki számára egyértelmű. A zsidó–keresztény kultúra egyeduralmához hasonlóan sokan a patriarkális kultúrát a másik nem számára is eleve adottnak és fogyaszthatónak tartják, ám ebben éppen annyira tévednek, mint az európai kultúrát a gyarmatokra exportálók. Az inkluzív nyelv az inkulturáció egyik dimenziója. Nyelvi mivoltában azokat a kifejezéseket keresi meg a mondanivaló kifejtéséhez, amelyek lehetőleg egyetlen befogadóból sem váltják ki azt a fájdalmasan kirekesztő érzést, hogy „ez a jó dolog sem vonatkozik rám”. Az inkulturáció természetesen nem csupán a nyelv síkján zajlik, a jelen dolgozat szándéka mégis az, hogy kibontakozzék belőle az, hogy a nyelvi jelenségeken mindenesetre nagyon sok múlik. Isten Igéje olyan módon lépett a világba, hogy mindenkire vonatkozó üzenetet közvetített, senkit sem utalt a kiteszítottnak, a nem meghívottak csoportjába. Megtudhattuk tőle egész bizonyossággal, hogy Isten Országának „ajtaján” nincsen semmiféle, általában igen udvariasan megfogalmazott, kirekesztő felirat, mint amilyenek például az *exkluzív* klubok bejáratán olvashatók. Az emberré lett Ige ismerősen hangzó szavakat használt, mégis egészen sajátos és meghökkentően új kihívást jelentett. Jézus nagyon jól ismerte és használta az Írásokat, de a helyzetek, amelyekben és ahogyan idézett belőlük, mindig az Írás eredeti szellemére vonatkoztak és semmi közük sem volt az olyan értelmezésekhez, amelyeket ma fundamentalistának nevezünk.

Mind a *Dei Verbum*, mind a Biblia egyházi magyarázatáról már idézett dokumentum

<sup>8</sup> Berger, T., Vom Christumädchen in der Krippe und der Frau am Kreuz oder Die Historizität des Heiligeschens und die Inkulturation des Evangeliums in Stimmen der Zeit 213. (1995) 251-260.

<sup>9</sup> Schüssler-Fiorenza, E. ...

egyetértenek abban, hogy a Szentírás Istennek olyan szava, amely a két-háromezer évvel ezelőtti emberek nyelvén szólal meg. Vagyis olyan korszak nyelvén, amely sokban különbözött a miénktől, és amelyre jellemző, hogy patriarkális volt. A Biblia a nőkkel kapcsolatban leírt információit joggal tehetjük ezért a történet-kritikai módszer, illetve más módszerek vagy megközelítési irányok mérlegére. Kevesen ismerik az *etiológia* fogalmát, de még ismerői sem elég bátrak alkalmazni például a bűnbeesés történetének értelmezésekor. Sokan egyszerűen történelmi ténynek tekintik a Teremtés könyvében olvasható információt, hogy a bűn és a halál Éva tettének következménye. „Asszonytól indult el útjára a vétek, az ő bűne miatt halunk meg” – olvassuk Sirák fiának könyvében (Sir 25,24), és az ószövetségi szerzőtől igazán nem várhatjuk el, hogy tudja, mi az az etiológia. A mai ígéhirdetőknek azonban sokkal járatosabbnak kellene lenniük a bűnbeesést kommentáló ó- és újszövetségi helyek helyes magyarázataiban.

Hogy a Teremtés könyve az ember igazi tragédiáját, a bűnbeesést ilyen nagyvonalúan a nő „nyakába varrja”, a szent könyvek sorrendjében csak az első példa arra, hogyan kezdődik a nő hátrányos megkülönböztetése, és főként a fundamentalizmus következtében hogyan betonozódik be egy-egy igazságtalan kitétel a hívő, bibliaolvasó emberek gondolkodásába is. Olyan részletei is vannak azonban a Bibliának, amelyekből kiviláglik, hogy az „ember” (ez az *elvonatkoztatás*, amely létezni ugyan csupán *vagy nőként vagy férfiként* képes, de ezúttal mégis csak férfit értünk rajta) Isten eredeti akaratának megfelelően is tud viselkedni, vagyis nem mindig és minden tekintetben rendeli alá magának az Isten képére és hasonlatosságára alkotott nőt, az egyetlen, aki partnereként számításba jöhet a teremtett világban. Sok nagyszerű nőt is megismerhetünk a Biblia lapjain, és az az igazság is kibontakozik olykor egy-egy költői szépségű prófétai műben, hogy a nő lényegét tekintve minden más teremtménytől különbözik, valamint, hogy az anyai szeretet Isten jóságának kifejezésére nagyon alkalmas, talán a legalkalmasabb hasonlat.

A nagyobbrészt férfiak köré szerveződött társadalmi életben általában mégis alsóbbrendű teremtményként kezelték a nőt, aminek megfelelően például a törvény rendelkezései vagy tudomást sem vesznek róla, vagy még hátrányosabb helyzetbe hozzák. A házasság jogi szabályozásában a nő a férfi tulajdonának számított, a válólevél is a férfi oldaláról tette csupán lehetővé a házasság fölbontását. A tisztulási törvények sora nehezítette a nők nyilvános szerepvállalását (Lev 12;15,19-30). Jogerősen soha sem tanúskodhattak a bíróságon stb. Mindezzel egybecseng az az imádság, amelyet a zsidó férfiak imádkoztak reggelenként: „Köszönöm, hogy embernek születtem és nem állatnak, férfinak és nem asszonynak (a görög férfiak még hozzátették: görögnek és nem barbárnak)”. A nők részvétele az istentiszteleten egészen passzív volt. Nagy kivételnek számít a Második Törvénykönyv testvériességen alapuló társadalommodellje, amely szép, de szinte kivételszámra menő példa az ószövetség *inkluzív* nyelvhasználatára, mert az itt használt *testvér* szó (MTörv 15,12) egyértelműen a kétnemű emberre vonatkozik. Üdítő kivétel, ellentétben a férjezett női szentek emléknapijaira javasolt olvasmányok közé tartozó „derék asszony dicséretével”. A bölcsességi irodalomnak ez a szakasza dicséri a nőt, de csak ha minden tekintetben megfelel a férfiak elvárásainak. (A szent könyvek szerzői ugyanakkor láthatólag nem voltak érdekelve abban, hogy megénekeljék a „derék férj dicséretét”).

A nők háttérbe szorítása a bibliai időkben nem csak a zsidóság, hanem a környező pogányság köreiben általános jelenség volt, ez is indokolja, hogy a Szentírás általánosságban nem felel meg a mai ún. *politically correctness* kívánalmának.

A tény, hogy Jézus tizenkét férfit választott ki szűk tanítványi körébe, részben a kor vázolt szokásaival magyarázható, és rávilágít Jézus szándékára, aki tudatában volt annak, hogy küldetése Izrael házában tizenkét törzséhez szól, de semmit nem árul el arról, hogy Jézus bármiből is ki akarta volna rekeszteni a nőket.<sup>10</sup> Talán legbeszédesebb bizonyítéka ennek Mária és Márta epizódja, amely Máriát, a jobbik részt választót figyelmes hallgatónak mutatja be, aki az akkori tanítványok szokása szerint Jézus lábához telepedett. Jézus beszélgetését a samariai asszonnyal (Jn 4) jóval a feltámadás után szerkesztették szöveggé, mégis helyet kapott benne a kortársak csodálkozása amiatt, hogy Jézus asszonnyal társalog. Az a természetesség, ahogyan Lázár húgai vagy nővérei viszonyulnak Jézushoz, csöppet nem volt természetes a maga korában. Az újszövetségi iratok között rácsodálkozhatunk a Lukács szerkesztette könyvek igyekezetére,

<sup>10</sup> Vö. Lohfink, G., Milyenek akarta Jézus a közösséget?, in Egyházfórum könyvei 4, Budapest, 1990. 92.

hogy igazságos képet nyújtsanak arról, hogy Isten Országá nem a magát kiváltságosnak képzelő egyik nem képviselőinek készült csupán: az evangélium egy idős papnak, illetve egy fiatal lánynak szóló két angyali híradással kezdődik; a gyermek Jézus bemutatásakor egy férfi és egy asszony próféta szavait halljuk; a kafarnaumi százados szolgájának meggyógyítása után a naimi özvegy fiát támasztja fel Jézus; a feltámasztott fiú párja egyébként Jairus kislánya; a mustármagot elvető (férfi) után a kovással kenyeret készítő asszony következik; a megtalált báránynak férfi, a megtalált drachmának nő örül; a béna kezű ember párja Ábrahám betegségtől meggyógyult *leánya* stb. Lukács evangéliumán kívül az Ábrahám leánya(i) kifejezéssel legfőképpen nyugati hittankönyvekben és általában a feminista teológiai irodalomban lehet találkozni (bár az utóbbiban inkább *Sára* leányairól van már szó)<sup>11</sup>.

A nők hátrányos helyzetével kapcsolatban sokat hivatkozott páli levelek értő olvasása elvárható az egyszerű hívőktől is, de még kevesen jutottak el odáig, mint a fentebb idézett J. Kremer, aki „az asszonyok hallgassanak a gyülekezetben” (1Kor 14,34) kitételrel kapcsolatban így ír: „Tekintettel az Apostol eredendően nőpárti beállítottságára és a mai közösségek merőben megváltozott körülményeire, az intellektus napjainkban aligha értelmezhető másként, mint így: a nők nem hallgathatnak az egyházban”.<sup>12</sup>

A nőknek a Bibliára hivatkozó háttérbe szorítása napjainkig meghatározó az egyháztörténelemben. Ráadásul a környező görög-római világ szellemi áramlatainak jelenléte, mint amilyen például a manicheizmus, olyan nagy jelentőségű tanítókat is elítélő állásfoglalásra készítetett, mint Szent Ágoston vagy Aquinói Szent Tamás. A lélektani kutatások kimutatják, hogy a nőkkel kapcsolatos fenntartásokat félelem szüli. És ezt a félelmet látták igazoltnak a Szent Páltól, illetve tanítványaitól származó levelek kijelentéseiben, mivel azokat nem a szövegösszefüggéseknek és eredeti szándékuknak megfelelően, hanem betű szerint értendő igeként olvasták és a jelenben is érvényes jogi útmutatásként kezelték. A felvilágosodással kezdődő nagy társadalmi és kulturális átalakulás következtében egyre pontosabb képet alkothatunk a Biblia patriarkális nyelvezetéről és a nők korfüggő hátrányos helyzetéről az egyház történelmében. Az európai (és észak-amerikai) kultúrkör országaiiban élő nők többé nem nyugszanak bele a hagyományos korlátozásokba. Világszerte nagy elszántsággal szállnak szembe a nők még mindig semmibe vett jogaiért, és ez a küzdelem „begyűrűzik” a katolikus egyházba is.

## **Inkluzív nyelven imádkozni magyarul**

Ennek a küzdelmes munkának része az *inkluzív nyelv* iránti igény, amely számos ellenkező vélemény ellenére nem csupán indogermán nyelvekben jelentkezik, hanem a liturgikus és biblikus *magyar* nyelvben is. Sok nő és férfi elmélyült imádságát és az annyira szorgalmazott, liturgiában való aktív részvételét nehezíti a kirekesztő nyelv, amely pedig megfelelő fordítással, néhány egyszerű és figyelmes gesztussal könnyedén orvosolható volna.

A magyarban nincs a főneveknek stb. nemük. Nyelvünknek ez a sajátossága nagyon megkönnyíti az inkluzív nyelvet alkalmazók dolgát, de fölöslegessé nem teszi. A magyar hívő csupán a kifejezetten férfit vagy nőt jelentő szavak hallatán kerül az elé a döntés elé, hogy értelmezheti-e magára is érvényesnek az imádságot, szentírási szöveget vagy sem. Legtöbbször az „Isten fiai”, „Ábrahám, Izrael stb. fiai”, vagy az „atyáink” kitételek okoznak problémát. Az egyik (collecta) könyörgésben például így imádkozik a pap a misét ünneplők nevében: „Istenünk, te megváltottál és gyermekeiddé fogadtál minket. Tekints jóságosan szeretett *fiaidra*, és...” Ennek az imádságnak hallatán először az az áhítatos érzés tölti el a pappal együtt imádkozót, hogy milyen jó az irgalmas Istent gyermekeként megszólítani. A második mondat szükségtelenül bizonytalanít el: ugyan mi szükség van a „szeretett fiaid” megszorításra, mikor magyarul sokkal egyszerűbb lenne az ismétlés elkerülése érdekében is a pusztán személyes névmás: „*ránk*”. Ha a liturgikus szövegek szerkesztői gondolnának arra, hogy az oly régóta hátrányos helyzetű nőket ezek az imádságok a magyarul egyértelműen hímnemű utódokra, elődökre (vö.: „Atyáinkkal irgalmat gyakorol...”) korlátozásával valójában Isten szeretetéből rekesztik ki, többször helyettesítenék valószínűleg a fiakat/atyákat egy általánosan érvényes

<sup>11</sup> Stricher, J., Die Parallelen zwischen Männern und Frauen im lukanischen Werk, in Bull. Dei Verbum 1999. 4, 14-17.

<sup>12</sup> Kremer, J., 34.

kifejezéssel. A János evangélium eredetileg is semleges nemű alakot használ az istengyermekség fogalmára, míg a páli levelekben a „fiak” kifejezés általános. A „fogadott fiúság” kifejezést tartalmazó szövegekben nem csorbítaná az eredeti üzenet érvényét az az apró változtatás, amely teológiai művekben már elfogadott: a „fogadott fiúság” helyett a „gyermekké fogadás” kifejezés alkalmazása, hiszen eredetije, a „hüiotheszia” nincs ellentétben ezzel. Figyelembe véve azt is, hogy a liturgia nyelvbe eredendően a héberből került *fiú* kifejezés többértelmű, és általánosan utódokat is jelöl, a magyar irodalmi nyelvben (nem a népnyelvben) viszont csakis hímnemű utódra gondolhat, aki hallja. Meg lehetne takarítani sok lélekben a törést egy-egy ilyen, eredeti szándéka szerint minden bizonnyal mindkét nembe tartozó keresztényeknek szóló kijelentés hallatán is: „Akiket Isten Lelke vezérel, azok Isten *fiai*.” Kevesebb panaszra adnának okot így azok a nők, akiket azzal vádolnak, hogy keresztény létükre nem hajlandók elfogadni női mivoltukat. Könnyebb volna elfogadniuk, ha templomba járó, magyar katolikusokként nem szembesülnének lépten-nyomon azzal az „*expressis verbis*” állandóan alátámasztott teológiai képtelenséggel, hogy Isten csak a fiait szereti igazán.